

בעל העקידה

מתורתו של רבינו רבי יצחק עדאמה זיע"א

מחבר ספר "עקידת יצחק"

גיליון ל"ט - פרשת בלק תשפ"ו

מהדורת א"ל

ביאור ענין חטאו של בלעם הרשע

והם שלחו לקרוא לבלעם, ואמרו לו שהעם שיצא ממצרים עומד בסמוך אליהם, וכוונתם בזה שהוא מנצח שלא בדרך העולם, שהרי הצליח לצאת ממצרים אף שלא היה עבד שהצליח לצאת משם, והוסיפו שאף אם עשה זאת בדרך מלחמה, ואין לו כחות מיוחדים, עדיין הם חוששים מהם שינצחום בדרך הטבע, זהו שחילקו את דבריהם לשנים 'הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ'. וביקשו מבלעם ובלק שיסייעו בעדם לכלות את ישראל, בלק על ידי שילחם בהם, ובלעם על ידי פיו שיברך את מואב ויקלל את ישראל, לכן אמר 'אולי אוכל נכה בו' ששניהם יחד יצליחו להכות בהם, כל אחד בדרכו וכחו. אולם עיקר כוונתם לא היתה שבלעם יבא אליהם, אלא שילך אל ישראל ויקללם, לכן נזכר לשון הליכה ולא לשון ביאה.

תחילת חטאו של בלעם היה בעצם מה ששאל את ה' האם הוא יכול ללכת לקלל את ישראל, שהרי ידע שהם חביבים אצל ה' עד שהוציאם ממצרים ונתן להם את תורתו, והיה עליו להשיב מיד לשרי בלק וזקני מדין שאינו מוכן לקללם, ובעצם מה ששאל את ה' יש כבר חטא. והשיב לו ה' שלא ילך עמם, לאחר מכן כשבאו שרים נוספים ואמר להם שישאל שוב את ה', חטא חטא נוסף שכאלו יתכן שה' יסכים לקלל את ישראל, וה' השיב לו שאם הוא רוצה ללכת הוא יכול, אבל לא יוכל לקללם, והיה לו להבין שהליכה זו עונש עבורו, שהרי לא יוכל לקללם, וישוב מבלק בלא כסף ובלא כבוד, וכשאף על פי כן הלך, חטא חטא נוסף.

כנגד שלשה חטאים אלו נעמד המלאך שלש פעמים לפני האתון, הראשון כשהיה מקום לנטות ונטתה לצד הדרך כנגד החטא הראשון ששאל את ה' האם ילך לקלל, השני במשעול הכרמים שקשה ללכת בצד, ולחצה את רגל בלעם אל הקיר, שהוא חטא חמור יותר שנתן לשלוחים להבין שיתכן שה' יסכים לקללם, ובפעם השלישית במקום צר שאין מקום לנטות, שהיה לו להבין שאין לו ללכת כלל, ובפעם זאת כתוב 'ויחר אף בלעם' כנגד מה שנאמר 'ויחר אף ה' כי הולך הוא' וכנגד זה נאמר לאחר הנבואה השלישית של בלעם 'ויחר אף בלק אל בלעם' (כד י).

ה' פתח את פי האתון, ועיקר טענתה לבלעם היתה מדוע הוא לא שם אל ליבו שכל העצירות של האתון לא היו בדרך מקרה, אלא יש להם סיבה, והוא כדי להראות לו שהוא הולך בדרך לא נכונה, ובלעם קיבל את דברי תוכחתה ואז זכה לגילוי המלאך, ואילו לא היה מקבל את תוכחתה לא היה זוכה לכך, לפי שכבר היה שנאוי ומשוקץ כלפי מעלה, ולכן אמר חטאית בזה שלא הבין שהכל הם סימנים מאת ה' שלא ילך, וכבר רצה לחזור בו לביתו, אבל המלאך אמר לו שעתה כבר אינו יכול לחזור, אלא הוא חייב ללכת אל בלק כעונש על חטאיו, אבל הוא ידבר רק מה שה' יצוה אותו.

פי הולך הוא' (כב).
ז. מדוע קריאת בלעם אל בלק נקראת בלשון הילוך, כמו שאמרו 'מאן בלעם הולך עמנו' (יד), וכן 'אל נא תמנע מהלך אלי' (טז), ו'ולכה נא קכה לי את העם הזה' (יז), וכן אמר בלעם במשלו, שבלק קרא ואמר לו 'לכה ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל' (כג ז), והלא לכאורה ראוי יותר לומר לשון ביאה, שהרי קריאתו של בלק היתה שבלעם יבא אליו, ומדוע נקטו לשון הליכה שמשמעה הליכה מהמקום שבו הוא נמצא, כשהעיקר הוא הביאה וההגעה אל בלק.

ח. מדוע סיבב ה' שהמלאך יעצור את האתון דוקא שלש פעמים, ודוקא בשלשה מקומות שונים, אחד בדרך, אחד במשעול הכרמים ואחד במקום צר, ומדוע התורה מדגישה שבכל מקום עשתה האתון ענין אחר, בראשון נטתה מהדרך, ובשני נלחצה אל הקיר, ובשלישי רבצה תחתיו.

ט. מדוע היה צורך בנס של פתיחת פי האתון, וכי איזו תוספת יש בדיבורה לענין שליחותו של בלעם, וכן יש להבין מה היתה שאילתה 'מה עשית לי כי הכיתיני זה שלש רגלים', והלא ודאי עשתה לו במה שעצרה שלש פעמים, ולחצה את רגלו אל הקיר, ומדוע לא השיב לה כן, ועוד מדוע לא סיפרה לו האתון שראתה את המלאך לקראתה שלש פעמים.

י. מהו שאמרו חז"ל (ב"ר צ ג) שבלעם לא היה יכול לעמוד בפני תוכחתו של האתון, וכי במה שאמרה לו 'ההסכן הסכנתי לעשות לך כה', והשיב לה האמת שלא, זו היא התוכחה שלא עמד בפניה. ועוד, מהו שאמר בלעם למלאך 'חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך' (יד), והלא אם לא ידע שהמלאך עומד לקראתו במה חטא.

נראה לבאר, שבלק בפקחותו ראה את התחבולות שעשו ישראל לאמורי, שהם פיתו אותו וחיוקוהו לצאת להלחם עמם, כדי שיפול לפניהם, ומתחילה פנו לאדום ומואב וביקשו מהם רשות לעבור בארצם, וכשהם מיאנו נטו ישראל מאליהם, ועל כן נחלקו הדעות בין אנשי מואב, האם יש להם לחשוש שמא עוד יבואו להלחם עמם ואז לא יצליחו לעמוד כנגדם כפי שאירע לאמורי, אבל חלק מהם סברו שכיון שישראל נטו מאליהם אין להם לחשוש שישבו להלחם אתם, אבל עדיין הם חששו שעל ידי שהם יכלו את האומות שסביבותיהם הרי זה גרוע להם נזק עצום, זהו שנאמר 'ויגר מואב וגו' יוקץ מואב וגו', מפני שהיו שתי כיתות במואב, חלק פחדו שיבואו ישראל להלחם עמם, וחלק רק קצו בישראל מפני שייאכלו את סביבתם.

לכך הקבוצה השניה שחששו מהיוק הסביבה, שלחו לזקני מדין, לפי שהם סמוכים ביותר לאומות שישמידו ישראל, ויש להם לחשוש לנזק העתידי לבא להם מכך, והמשילו זאת לאכילת השור את ירק השדה, שדרך הפרות להוציא את לשונם מהצד ולהאריכה ועל ידה הם תולשים את עשב השדה כמו במגל ואוכלים זאת, נמצא שמקום הפה עצמו הוא בטוח, אבל כל סביבתו נאכלת.

וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי (במדבר כב, ב)

פרשה זו עוסקת בבלעם הרשע, שהיה נביא אומות העולם, וכשמואב וזקני מדין הזמינוהו כדי לקלל את ישראל על מנת לכלותם, והבטיחו לו על כך כסף וכבוד מרובים, הניח ה' לפניו כמה מניעות שלא ילך, וכשלבסוף בא לקלל, שם ה' בפיו שיברך את ישראל, והתנבא עליהם בדברי ברכה ושבח ארבע פעמים, עד שבלק כעס עליו ושילחו בלא כלום.

ויש לשאול ולהעיר כעשר שאלות והערות בפרשה זו, חמש בענין קריאת בלק ומדין לבלעם, וחמש בענין דרכו של בלעם והמניעות שהניח ה' לפניו.

א. מדוע חששו מואב מפני בני ישראל, והלא כבר ראו שאין ישראל נלחמים עמם, ולא נכנסו לגבול מואב, וכן שלחו לבקש רשות ממואב לעבור בגבולם וכשלא הסכימו הם הלכו במקום אחר, וכפי שנאמר בשופטים

(א יז-יח) 'וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום לאמר אעברה נא בארצך ולא שמע מלך אדום וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה וישב ישראל בקדש. וילך במדבר ויבס את ארץ אדום ואת ארץ מואב ויבא ממוצח שמש לארץ מואב ויחננו עקבי ארנון ולא באו בגבול מואב כי ארנון גבול מואב'.

ב. מדוע פתחה התורה ב'וירא בלק וגו', והמשיכה ב'ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא וינקץ מואב מפני בני ישראל' (א), ומדוע יחסה התורה את הראיה לבלק, ואת הפחד למואב.

ג. מדוע חילקה התורה בפסוק זה את הפחד מהעם שהוא רב, והזכירה שוב שהם קצו מפני בני ישראל.

ד. לאחר מכן נאמר 'ויאמר מואב אל זקני מדין עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו פלחך השור את ירק השדה', ויש להבין מה ענינם של זקני מדין לפחד של מואב. ומדוע דימו זאת לאכילת ירק השדה על ידי השור, ולא המשילו לאש השורפת שהוא היוק ניכר יותר מאכילת השור.

ה. בדברי שליחותם אל בלעם אמרו 'הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ והוא ישב ממולי ועמה לכה נא ארה לי את העם הזה כי עצום הוא ממני' אולי אוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ' (ה-ו), ויש להבין מדוע בתחילה חילקו את דבריהם לשנים, ולא אמרו הנה עם יצא ממצרים וכסה את עין הארץ. וכן מהו שאמרו 'אולי אוכל נכה בו ואגרשנו', שפתחו בלשון יחיד 'אוכל', והמשיכו בלשון רבים 'נכה' וסיימו בלשון יחיד 'ואגרשנו'.

ו. בפסוקי הפרשה משמע לכאורה, שבלעם נהג עם שלוחי מואב ומדין כהוגן, שהרי מתחילה אמר להם 'לינו פה הלילה והשבתתי אתכם דבר פאשר ידבר ה' אלי' (ח), ואחר כך אמר 'לכו אל ארצכם כי מאן ה' לתתי להלך עמכם' (ט), וכן בפעם השניה אמר 'אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבר את פי ה' אלהי לעשות קטנה או גדולה' (יח), ומדוע אם כן לאחר שה' נתן לו רשות ללכת באמרו 'אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם' (כ), נאמר 'ויחר אף אלהים